

Dr Zoja Bojić

STANISLAV RAPOTEC, BARBAROGENIJE U UMETNOSTI AUSTRALIJE

Zadužbina Andrejević, Beograd, 2007.

Jedan od predvodnika likovne avangarde Sidneja šezdesetih, sedamdesetih i osamdesetih godina dvadesetog veka bio je jedan Jugosloven slovenačkog porekla, Stanislav (Stanislaus) Rapotec.

Rapotec je rođen 1911 u slovenačkoj porodici u blizini Trsta, detinjstvo je proveo u Škofja Loki, studirao ekonomiju u Zagrebu, službovao u Splitu, a ratne godine je proveo u vojsci Jugoslavije odnosno savezničkoj vojsci i učestvovao u brojnim veoma opasnim akcijama. Prve poratne godine proveo je na Bliskom Istoku i u Egiptu, i dalje u savezničkoj službi, a zatim je po sopstvenoj molbi 1948 bio prebačen u Australiju. Tu se prvo nastanio u Adelaidi i odlučio da se posveti slikarstvu. Prvu samostalnu izložbu je imao u tom gradu 1952, drugu 1953 (sa izvanrednim kritikama), a 1955 se preselio u Sidnej. U Sidneju je podučavao slikanje, nastavio da slika i potpuno se okrenuo apstraktnom ekspresionizmu. Kao član umetničke grupe Sydney Nine (i prethodno Victoria Street Group) Rapotec je postao jedan od predvodnika umetničke avangrade Sidneja. Godine 1962 je dobio značajnu nagradu Blake Prize for Religious Painting što je izazvalo veliku polemiku. Nastavio je da izlaže na samostalnim (često i sa po nekoliko samostalnih izložbi godišnje) i grupnim izložbama u prestižnim galerijama Sidneja i drugih gradova (Melburn, Brizbejn, Adelaida) u Australiji, i u inostranstvu gde je često boravio i radio (Sao Paolo Biennale, velika izložba australijske umetnosti u Tejt Galeriji u Londonu a zatim Otavi, samostalna izložba u Qantas galeriji u Londonu, u Parizu 1974 a zatim 1983, u Njujorku 1984). Njegova dela se nalaze u najznačajnijim australijskim javnim (i privatnim) zbirkama. Jedno njegovo delo, Corpus Christi in Seville, izabrano je za Galeriju moderne religiozne umetnosti u Vatikanu i nalazi se tačno jedan sprat ispod Sikstinske kapele. Rapotecova jedina samostalna izložba u njegovoj domovini održana je 1991 u Ljubljani, Galerija Eurna. Godine 1989 dobio je orden Australije za zasluge za umetnost. Stanislav Rapotec je umro pre nešto više od deset godina, 1997 godine.

U kontekstu zbivanja na međunarodnoj i australijskoj likovnoj sceni, Rapotec predstavlja značajni umetnički lik dvadesetog veka. Silovitist Rapotecovog nastupa na likovnoj sceni nove kulture koju je usvojio, energija, životnost i duhovitost njegovih dela, umetnikova kulturna memorija i njegova uverenost u duboki humanizam koje se odslikavaju u svim aspektima njegovog stvaralaštva, nalik su zenitističkoj definiciji Barbarogenija. Rapotecov opus se, kao i sam émigré umetnik iz Evrope, nalazi u procepu između kultura kojima pripada.

Stanislav Rapotec, a Barbarogenius in Australian art je prva samostalna, celovita i analitična monografska studija o opusu ovog slikara. O Rapotecu i njegovim delima postoje brojne beleške, kritike i intervjui u australijskim medijima tokom četiri decenije njegove veoma plodne karijere na tom kontinentu, ali do sada njegovo stvaralaštvo nije bilo predmet posebne analize. U Sloveniji i na slovenačkom o umetniku Stanislavu Rapotecu je objavljen jedan esej iz pera Dr Irene Mislej koja je o njemu takođe objavila popularne članke u nekoliko časopisa. O Rapotecovom angažovanju tokom Drugog svetskog rata (ali ne o njegovom umetničkom stvaralaštvu) pisala je Jerca Vodušek-Starič u knjizi Slovenski spijoni in SOE.

Monografska studija Stanislav Rapotec, a Barbarogenius in Australian art izranja iz autorkine doktorske teze 'Émigré artists of Slav cultural memory in Australia, 1930s - 1990s' odbranjene na the Australian National University, Canberra, 2005. Ona prikazuje i analizira stvaralaštvo Stanislava Rapoteca iz perspektive istorije umetnosti i prevashodno se služeći metodologijom te discipline. Međutim, metodologija takođe uključuje tekovine nekih drugih disciplina pošto je Rapotecovo delo ovde prikazano onako kako je ono obeleženo tradicijama umetnikove kulture i tradicijama njegovog novog ali trajnog okruženja. Umetnikovo stvaralaštvo se posmatra u kontekstu kulture njegove australijske sredine i kulturne istorije Južnih Slovena. Studija takođe ukazuje na značaj Rapotecovog doživljavanja samog procesa migracije, pripadanja i re-teritorijalizacije. Autor monografije Stanislav Rapotec, a Barbarogenius in Australian art lično je poznavala umetnika i u periodu 1994 - 1997 se sa njim intenzivno družila. Monografija se u mnogo čemu oslanja na te razgovore i na dokumentaciju pribavljenu tokom tog perioda, dakle za života umetnika.

Fokus monografske studije Stanislav Rapotec, a Barbarogenius in Australian art je pitanje kulturne tranzicije. Takav pristup omogućava čitanje ukupnog dela Stanislava Rapoteca i pojedinačnih prethodno neispitanih elemenata njegovog opusa iz perspektive kulturne razmene. Monografska studija pokazuje da umetnikovo stvaralaštvo treba da se posmatra iz nekoliko različitih perspektiva. Jedna perspektiva je analiza jedinstvenog opusa slikara Stanislava Rapoteca i njegovog značajnog doprinosa tokovima umetnosti u Australiji. Druga je istraživanje kulturnog nasleđa ovog umetnika kako se ono pokazuje u njegovom delu. Treća se tiče uticaja koji su imali delo i ideje koje je Rapotec crpeo iz svog južnoslovenskog kulturnog nasleđa i doneo u umetnost Australije, i inspiracije koju je umetnik predstavljao za svoje savremenike. Primarna perspektiva ove analize Rapotecovog dela bavi se refleksijama umetnikovog kulturnog nasleđa Južnih Slovena u njegovoj umetnosti. Boljim razumevanjem stvaralaštva Stanislava Rapoteca može da se dođe i do boljeg razumevanja likovnih tokova u Australiji.

Stanislav Rapotec, a Barbarogenius in Australian art pruža pregled stvaralaštva ovog slikara i njegovog apstraktnog ekspresionističkog izraza. Nekoliko pojmova ključnih za posmatranje njegovog dela uvode se u diskusiju i mogu da se primene i prilikom analize dela drugih émigré umetnika u

Australiji u periodu posle Drugog svetskog rata to početka dvadesetprvog veka. Među tim pojmovima nalazi se pitanje zašto istorija umetnosti Australije i odgovarajuće institucije te zemlje nisu umele da pravilno procene specifičnosti émigré umetničkog stvaranja čime su dovele do marginalizacije tih umetnika i njihovog stvaralaštva. Posebna pažnja je posvećena pojmovima koji se tiču zajedničke kulturne memorije Slovena koja se iskazuje u delima više émigré umetnika u Australiji uoči i posle Drugog svetskog rata. Od posebnog interesa za rad Stanislava Rapoteca je period njegovih početaka na likovnoj sceni Australije u Adelaidi u doba značajne umetničke aktivnosti grupe émigré umetnika iz slovenskih zemalja nekoliko godina posle završetka Drugog svetskog rata.

Hronološki pregled rada Stanislava Rapoteca tokom perioda 1955 - 1997, kada je živio u Sidneju i provodio duže vreme na putovanjima u Evropi, ukazuje na postojanje tri veće celine. ^etiri decenije njegovog aktivnog stvaralaštva odlikuje umetnikov specifični apstraktni ekspresionistički metod koji je on nastavio da razvija tokom čitave karijere. Izvesne promene u načinu Rapotecovog likovnog izražavanja poklapaju se sa umetnikovim uvođenjem novih tematskih celina u njegovo stvaralaštvo.

Tako je period 1955 - 1965 u radu Stanislava Rapoteca obeležen serijama slika velikog formata kao što su *Tension*, *Disturbances* i *Droughts*. Taj period je takođe vreme revolucionarnih zbivanja na umetničkoj sceni Australije koji uključuje borbu grupe sidnejskih apstraktnih impresionista, među kojima je Rapotec igrao veoma značajnu ulogu, za prihvatanje njihovog likovnog izraza. Među umetnicima posebno aktivnih u tom periodu koji su trajno obeležili sidnejsku i širu australijsku scenu se pored Rapoteca nalaze velika imena australijske likovne umetnosti, kao na primer Piter Apvard, Leonard Hesing, Frenk Hodžkinson, Robert Klipel, Džon Koburn, Kolin Lensli, Džon Olsen, Karl Plate, Čarls Redington i Bil Rouz. Jedno od ključnih zbivanja tog perioda bilo je dodeljivanje nagrade za religiozno slikarstvo Blake Prize for Religious Painting Stanislavu Rapotecu za njegovu sliku *Meditating on Good Friday*, koje je izazvalo polemiku o apstraktnom ekspresionizmu, a slikaru donelo slavu. U to vreme umetnik je takođe stvorio seriju slika *Meditations* i *Experiences* kroz koje je dalje razvio svoj metod.

Drugi period, 1965 - 1975, obeležen je procvatom umetničke kreativnosti Stanislava Rapoteca. Tokom tih deset godina, slikar je često i dugo boravio u Evropi što je doprinelo razvijanju repertoara i tome da u svoju tematiku uvede serije slika *Gods* koje predstavljaju apstraktne ekspresionističke portrete olimpskih bogova, seriju slika *Cathedrals* koje su umetnikove likovne zabeleške sa njegovih putovanja, i seriju slika *My green green valley* koja je u direktnoj srodnosti sa serijom *Spring*.

Sledeći period, posle tragične smrti umetnikove supruge Andréee 1976 godine do kraja umetnikovog života, obeležen je novom tematikom. Rapotec se okreće ka filozofskim i metafizičkim temama kao što su to dela *Gloria*, *Wagnerian Images* i *Tryptich: Kyrie, Magnificat, Dionysus* i uvodi značajnu novu temu, sliku *Kralj Matjaž*. Posle 1976, umetnik ređe izlaže u Australiji, provodi duže periode u svom ateljeu u Koruškoj, i boravi, stvara i izlaže u Parizu 1982 i Njujorku 1984.

Analiza opusa Stanislava Rapoteca pokazuje veoma samosvojni izraz ovog umetnika u okviru tradicija apstraktnog ekspresionizma. Takav umetnikov metod potiče, međutim, ne samo iz ove tekovine američke škole, već i iz tekovina moderne Evrope i posebno zemalja Južnih Slovena gde je živio do Drugog svetskog rata. Njegovi rani radovi ukazuju na Rapotecovu veliku obaveštenost o raznolikim

modernističkim strujanjima, koja uključuju futurizam i konstruktivizam. Takođe je nesumnjivo njegovo prethodno poznavanje nekoliko tradicija ekspresionizma, uključujući onu koja potiče iz škole Andrea Lota. Neka Rapotecova kasnija dela po svojoj tematici i monumentalnosti mogu da se uporede sa nekim aspektima dela Ivana Meštrovića, dok celokupni opus Stanislava Rapoteca može da se shvati kao vid intimizma.

Njegova pojedinačna dela pokazuju da je Rapotec u istu sliku unosi ne samo svoju ekspresiju direktno izazvanu određenom temom već i seriju svojih meditacija, ličnih sećanja i ponovnog asocijativnog doživljavanja koju bi ta tema dozvala. Tako se u ranijim Rapotecovim delima kao što su to *Tensions* i *Disturbances* ogledaju njegove emocije koje su u direktnoj vezi sa ličnim ratnim uspomnama i sa doživljavanjem procesa migracije. U serijama slika koje za svoju tematiku imaju proleće, *Spring*, umetnik ukazuje na obnavljanje života i radost življenja. U Rapotecovim australijskim pejzažima kao što su to *Experience in Murringo* i *Approaching Wilcannia* ogledaju se i drugi pejzaži koje je ovaj slikar doživeo ranije, mahom na Bliskom Istoku, u Palestini i Egiptu. Rapotecova kulturna memorija pokazuje se u slikama kao što su *Kralj Matjaž*, *Cathedrals*, i *Sicily*. Nostalgija émigré umetnika prema rodnoj grudi odslikava se u njegovoj seriji *My green, green valley*. U svetlosti Rapotecove izjave da on sebe ne smatra religioznom, njegovo značajno delo *Tryptich: Kyrie, Magnificat, Dionysus* se pokazuje kao delo ne religiozne već metafizičke tematike i namere. Ovom metafizičkom biću umetnik se obraća molitvom u tradiciji evropske kako katoličke tako i vizantijske kulture. Najzad, Rapotecova kulturna memorija ogleda se u njegovim najranijim očuvanim delima. Ta dela su figurativna. Ona su i specifično religijskog karaktera - to su ikone. Među njima je Bogorodica koja je pratila Rapotecu kroz četiri decenije njegovog stvaralaštva u Australiji i koja se nalazila u njegovom ateljeu gde je bdela nad njim i njegovim radom.

Rapotecov izbor apstraktnog ekspresionizma za svoj slikarski metod omogućio mu je i da likovnim jezikom izrazi čiste ideje. Koristeći arhetipske teme, kao što su olimpski bogovi, rituali hrišćanske crkve ili prepoznatljivi pejzaž, umetnik je zapravo 'beležio' sopstvene ideje i kroz ove arhetipove prenosio ih do svoje publike. Iako je izlagao na tri kontinenta i obraćao se različitoj publici, Rapotec je svoje delo prvenstveno namenjavao razumevanju svojih sunarodnika Australijanaca. Katkad je nekim elementima njegovog opusa bilo potrebno da ih prati dodatno objašnjenje, kao što je recimo *My green, green valley*, slika koja predstavlja pejzaž nepoznat u australijskom iskustvu. Umetnik je veoma dobro znao da je australijskoj publici potrebno objašnjenje nekih njegovih dela i često bi ga i ponudio u obliku kratkog teksta štampanog u brojnim katalogima, posebno za slike koje se tiču teme olimpskih bogova i pejzaža njegove domovine. Za neka druga dela, međutim, umetnik, svakako namerno, nije ponudio neophodno objašnjenje svojoj publici. Jedno od njih je slika *Kralj Matjaž* koju je Rapotec prikazao i australijskoj i pariskoj publici, ne mareći za to što je ta publika nije mogla da razume. Slično je postupio i sa slikom *Tryptich: Kyrie, Magnificat, Dionysus* čije je pravo značenje odgonetnuto prvi put u ovoj monografskoj studiji.

O Stanislavu Rapotecu objavljene su brojne kritike, u kojima se jednoglasno ukazuje na veličinu i značaj njegovih pojedinačnih slika i serija slika. Njegovo stvaralaštvo, međutim, nije dobilo zasluženi prostor u umetničkim institucijama Australije, iako se njegova pojedinačna dela nalaze u svim većim državnim galerijama tog kontinenta.

Australijska istorija umetnosti veoma malo i veoma površno se do sada bavila radom ovog slikara, iako je on često, bilo zvanično ili nezvanično, predstavljao umetničke tokove Australije na brojnim svetskim likovnim manifestacijama i smotrama.

Monografska studija Stanislav Rapotec, a Barbarogenius in Australian art takođe ukazuje na značaj kulturne tranzicije i važnost prevoda umetnikovih imaginarnih pejzaža, mitologije i filosofije u kulturu njegove nove ali trajne sredine. Time je postignuta šira analiza uloge Rapotecovog opusa u transmisiji personalizovane kulturne memorije ovog umetnika. Na taj način monografija Stanislav Rapotec, a Barbarogenius in Australian art ukazuje na pitanje kulturne memorije, i, specifično, ideje (zajedničke i pojedinačne) kulturne memorije Slovena. U slavistici i komparativnoj književnosti, kaogod i u arheologiji, ovaj postulat je našao mesta daleko pre nego u istoriji umetnosti. Monografija, na primeru sudbine stvaralaštva ovog émigré umetnika slovenske kulturne memorije u Australiji u drugoj polovini dvadesetog veka, takođe ukazuje na neophodnost razmišljanja o pojmu i značaju kulturne memorije prilikom analize umetničkog dela. Taj značaj je očevidan u disciplini istorije umetnosti, a od posebnog je interesa i prilikom razmatranja i razumevanja mnogih fenomena savremenog umetničkog stvaralaštva.

O KNJIZI:

“Ova knjiga predstavlja značajno delo kako za kulturu Australije tako i za civilizaciju slovenskog sveta. I jednima i drugima ova studija prodiru vidike i obogacuje saznanja.”

- Profesor Dragan Nedeljković, profesor emeritus Univerziteta u Nansiju, redovni član Evropske akademije nauka, umetnosti i književnosti u Parizu.

“I have no doubt that this will become a popular book and one which will be in demand by art historians, cultural historians, as well as by scholars interested in multicultural and Slav cultural histories.” - Professor Sasha Grishin, AM, FAHA, William Dobell Chair of Art History, Australian National University.

Sadržaj (Contents): Acknowledgments. Abstract. Abstract (na srpskom). Introduction.

Chapters: S. Rapotec: émigré artist in Australia; Art and Times; The life of the artist as hero; The wandering hero; The barbarogenics.

Endnotes. Bibliography. Index. Summary (na srpskom). Images (reprodukcije).

Broj strana: 166, uključujući naslovnu stranu u boji, 21 kolor reprodukcija i 8 crno-belih reprodukcija format: 24x16.5 cm

Recenzenti: Profesor Sasha Grishin (ANU, Kanbera, Australija); Profesor Dragan Nedeljković (Evropska akademija nauka, umetnosti i književnosti u Parizu); Dr Jim Berryman (ANU, Kanbera, Australija)